

CONSIDERAȚII PRELIMINARE PRIVIND EVOLUȚIA DECORULUI ANTROPOMORF PICTAT DE PE CERAMICA CULTURII CUCUTENI-TRIPOLJE

Stanislav Țerna

Zusammenfassung: Die ersten anthropomorphen Darstellungen auf der bemalten Keramik der Cucuteni-Tripolie-Kultur wurden vor etwa 100 Jahre entdeckt. Seit jener Zeit und bis heute ist dieses Phänomen ein Interessenschwerpunkt für verschiedene Forscher. Trotzdem sind einige chronologische Probleme noch nicht abschließend geklärt. Das in den letzten 15 Jahren veröffentlichte Material kann zu einer neuen chronologischen Einteilung der anthropomorphen Gefäßzier beitragen. Im vorliegenden Artikel werden fünf Entwicklungsphasen vorgeschlagen. Diese fünf Phasen haben chronologische und ikonographische Bedeutung und zeigen die Entwicklung der gemalten anthropomorphen Figuren vom Erscheinen des Motivs in den letzten Stufen der mittleren Cucuteni-Kultur über seine Verbreitung, komplizierte Ausgestaltung und Schematisierung im späten Cucuteni-Tripolie Komplex.

Schlüsselwörter: Rumänien, Moldau, Ukraine, Äneolithikum, Kupferzeit, Cucuteni-Tripolie Kultur, Cucuteni-Tripolie Keramik, anthropomorphe bemalte Darstellungen

Cuvinte-cheie: România, Moldova, Ucraina, Eneolitic, epoca cuprului, cultura Cucuteni-Tripolie, ceramica Cucuteni-Tripolie, reprezentări antropomorfe pictate

Primele reprezentări antropomorfe pictate pe ceramica culturii Cucuteni-Tripolje au fost descoperite cu mai mult de un secol în urmă, la Ržišev¹, Petreni² și Košilovcy³. Chiar de la momentul publicării, ele au atras atenția multor cercetători, alcătuind și acum obiectul a numeroase polemici⁴. În același timp, problemele ridicate de stilistica, clasificarea și semantica acestor figuri, precum și unele aspecte legate de evoluția lor în cadrul complexului Cucuteni-Tripolje, necesită a fi revăzute. Este vorba, în primul rând, de lipsa unei imagini detaliate a răspândirii acestui tip de decor în cultura mai sus menționată. Materialele noi publicate în ultimii cincisprezece ani, permit introducerea unor corectări în schemele propuse până acum.

Majoritatea reprezentărilor antropomorfe pictate de pe ceramica culturii Cucuteni-Tripolje sunt imagini aplatizate umane *en face*, realizate cu vopsea. Tehnica *perspectivei distorsionate*, este folosită mai rar, atunci când figura e redată *en face*, iar brațele și picioarele din profil. Extrem de rar – doar într-un singur caz – tot corpul este redat din

¹ Hvojko 1904, 1.

² Štern 1906, tab.1.

³ Hadaczek 1914, tab. XVIII.

⁴ Monah 1997; Tkačuk, Mel'nik 2000; Lazarovici 2005.

profil. Formal, după procedeul de redare al figurii umane⁵, reprezentările antropomorfe pictate pot fi împărțite în două grupe: bitriunghiulare și ne-bitriunghiulare. Prima grupă include figurile, realizate în forma a două triunghiuri echilaterale dispuse vertical, care se unesc la unul din unghiuri, triunghiul de sus redând toracele și umerii, iar cel de jos – jumătatea inferioară a corpului (Fig. 1/A). În general, astfel de reprezentări amintesc forma clepsidrei. Alte detalii anatomice sunt mâinile (în unele cazuri cu digitație), picioarele cu tălpile, gâtul și capul. Aceste elemente mai puteau fi însoțite și de elemente de accesorii vestimentare (franșuri) sau de măști, vase purtate deasupra capului, arc ș.a. A doua grupă include figurile pictate a căror realizare mai simplă nu se supune unui canon iconografic unic (Fig. 1/B). Fără îndoială, acestea reprezintă o formă evoluată a figurilor bitriunghiulare: partea superioară a corpului devine mai alungită, segmentul de trecere dintre aceasta și partea inferioară devine mai lină redând talia. Unele dintre aceste reprezentări sunt total diferite de tipul bitriunghiular premergător, fiind, sau extrem de schematizate (Hancăuți)⁶ sau redând corpul uman într-o manieră mai realistă (Ržišev)⁷. Un loc aparte în această grupă este ocupat de imaginile complicate tripartite de la Petreni⁸ și Sofia VIII–*La Moină*⁹.

Stilistica iconografiei ambelor grupe, cu excepția procedurii de redare a corpului, este destul de diversificată. Astfel, în majoritatea cazurilor, corpul este complet acoperit cu vopsea, însă se întâlnesc și figuri doar conturate sau hașurate. Prin hașurare, longitudinală, diagonală sau triunghiulară, imitând forma corpului, sunt decorate figurile de la Traian și Ghelăiești¹⁰. Reprezentările realizate doar prin contur sunt puține la număr și provin de la Văratice, Costești IV¹¹ și Ivaneț¹². Poziția mâinilor poate fi: coborâte de-a lungul trunchiului (Traian, Ghelăiești, Ržišev); lăsate în jos până la coate și apoi desfăcute în lateral (Petreni, Sofia); cu o mână ridicată în sus și îndoită la cot și cealaltă îndoită la cot și lipită de trunchi (Koșilovcy-Oboz, Brînzeni, Bălteni, Ivaneț ș.a.); ambele mâini ridicate în sus (Vărvăreuca XV, Hancăuți). Deosebite sunt două fragmente descoperite la Brînzeni III și Ivaneț, pe care sunt reprezentate figuri cu mâinile întinse și ținând un arc.

Marea majoritate a figurilor pictate sunt realizate pe vase sferice și, mai rar, pe vase de tip borcan sau crater cu corpul piriform și gâtul tronconic înalt.

⁵ Împărțirea acestei categorii de inventar după sex nu pare posibilă. Marea majoritate a figurilor sunt feminine – asupra acestui fapt indicând prezența rochiei (pe unele exemplare fiind prezente și franșuri). Doar la o figură păstrată fragmentar (doar picioarele) de la Ivaneț (Movša 1979, fig. 1) este redat *phalus*-ul (?) hipertrofiat. Având în vedere lacunele atât cantitative, cât și calitative în datele existente, împărțirea reprezentărilor antropomorfe pictate după sex, cel puțin până la apariția unui nou material cu trăsături clare masculine, este prematură.

⁶ Bikbaev 1990.

⁷ Hvojko 1901.

⁸ Štern 1906.

⁹ Bikbaev 1996.

¹⁰ Dumitrescu 1960; Cucoș 1970.

¹¹ Markevič 1981.

¹² Movša 1979.

Cartarea siturilor în care au fost descoperite imagini antropomorfe pictate prezintă următoarea lor răspândire în arealul culturii (Fig. 2): bazinul Siretului – patru așezări cu 22 de figuri; bazinul Prutului – șase așezări cu 36 figuri; bazinul Nistrului – 10 așezări, din care provin 40 de figuri. În zona bazinului Bugului de Sud nu este cunoscută până acum nici o reprezentare antropomorfă, iar din bazinul Niprului provin doar două figuri descoperite în așezarea de la Ržišev. Astfel, răspândirea reprezentărilor antropomorfe pictate pe ceramica Cucuteni-Tripolje se concentrează în partea vestică a arealului, îndeosebi în regiunea Prutului mijlociu, al cursului mijlociu și superior al Răutului și în nordul părții mediane a bazinului Nistrului. Aproape într-aceiași mod sunt răspândite și figurile zoomorfe pictate pe ceramica Cucuteni-Tripolje¹³.

Răspândirea neuniformă a reprezentărilor antropomorfe pictate pe ceramica cucuteniană a fost deja semnalată de unii cercetători. Astfel, V. Markevič observa că figurile bitriunghiulare feminine sunt caracteristice pentru etapa Brînzeni a sistemului cronologic pe care l-a propus pentru siturile târzii din nordul Republicii Moldova¹⁴. Mai provocatoare este opinia T. Movša, conform căreia imaginile antropomorfe pictate ar reprezenta un indiciu cultural pentru „un colectiv concret – populația culturii arheologice Ivaneț¹⁵ a complexului Cucuteni-Tripolje, reflectând în cultură substratul comun și comunicarea între generațiile grupei etnice Ivaneț, reflectând ideologia ei”¹⁶. În alte regiuni ale Tripolianului târziu (grupele Petreni, Tomaševka) pot fi urmărite, după opinia T. Movša, doar unele ecouri ale acestor tradiții, exemplificate prin câteva elemente răzlețe ale figurilor antropomorfe ce persistă în decorul ceramic. Din punct de vedere cronologic, evoluția figurilor antropomorfe pictate se desfășoară pe parcursul a mai multor etape (Traian, Ghelăiești – Vărvăreuca XV – Brînzeni, Ivaneț – Bălteni – așezările etapei C2), de la reprezentările arhetipale ale sfârșitului etapei Cucuteni AB din România și până la imaginile extrem de stilizate în forma a două triunghiuri, fără elemente antropomorfe de la finalul culturii Cucuteni-Tripolje. Aceste concluzii au fost formulate de către cercetătoarea kieveană pe baza unui *corpus* larg de reprezentări – 64 figuri ce proveneau din 13 situri. Însă, starea actuală a datelor – 100 de figuri din 21 așezări (vezi Anexa) – permit o nouă abordare a problemei răspândirii decorului antropomorf pictat în spațiul cucutenian. În acest sens, trebuie stabilită mai întâi evoluția lor cronologică, pe baza schemelor cronologice propuse de diverși autori¹⁷.

În urma analizei au fost stabilite cinci etape cronologice în evoluția și răspândirea decorului antropomorf pictat pe ceramica Cucuteni-Tripolje (Fig. 3).

Cele mai timpurii reprezentări umane pe ceramică, făcute cu vopsea, apar în spațiul cucutenian în două așezări de la sfârșitul etapei Cucuteni AB în bazinul Siretului, în regiunea subcarpatică a Moldovei. Este vorba despre opt figuri descoperite la Traian–Dealul Fântânilor și Ghelăiești. Toate aparțin tipului bitriunghiular, corpul fiind hașurat.

¹³ Zbenovič 1998, fig. 1.

¹⁴ Markevič 1981, 62.

¹⁵ Sintagmă propusă de Movša pentru siturile nord-nistrene.

¹⁶ Movša 1991, 46.

¹⁷ Dergačev 1980; Markevič 1981; Černyš 1982; Bikbaev 1994; Mantu 1998; Boghian 2001; Tkačuk 2005.

Pe trei figuri¹⁸ de la Traian sunt redade palmele cu doar trei degete. Reprezentările din aceste două situri sunt considerate a fi un arhetip, pe baza căruia au și evoluat ulterior figurile antropomorfe pictate ale acestei culturi.

În faza următoare (etapa Cucuteni B1b-B2), numărul siturilor în care au fost descoperite reprezentări antropomorfe pictate crește. Din bazinul Siretului ne sunt cunoscute 14 reprezentări provenite din așezările de la Poduri și Fetești–*Schit*¹⁹. Acum apar primele reprezentări pictate în bazinul Nistrului – zece figuri din patru situri: Petreni²⁰, Glavan²¹, Sofia VIII²² și Bernașevka²³. Iconografia figurilor devine mai variată, dispare hașura și apar primele reprezentări ne-bitriunghiulare. Pe vasele de la Sofia și Petreni figurile umane sunt pentru prima dată încadrate în contextul unor compoziții ornamentale complicate, ce includ reprezentări zoomorfe, simboluri de tipul „cruce în cerc” ș.a. După V. Markevič²⁴, așezările din bazinul Nistrului aparțin grupei Petreni.

Cea de-a treia etapă (începutul Tripolje C1) include trei figuri ne-bitriunghiulare de la Košilovcy-Oboz²⁵ și Ržišev²⁶, ultima așezare fiind singura care conține reprezentări de acest fel din regiunea de est a culturii (Nipru).

Celei de-a patra etape (începutul etapei C2 – faza Brînzeni, după Markevič) îi aparțin majoritatea reprezentărilor antropomorfe pictate cucuteniene – 47 de figuri din șapte așezări²⁷, marea lor majoritate fiind figuri bitriunghiulare. Apar o serie întreagă de vase, pe care figurile umane sunt încadrate în veritabile *scene* (Brînzeni III, Costești IV)²⁸, pe unele dintre acestea, reprezentările antropomorfe fiind incluse pentru prima dată în diferite câmpuri ornamentale, combinate cu figuri zoomorfe, spice, simboluri solare²⁹.

¹⁸ Dumitrescu 1960; Cucuș 1970.

¹⁹ Monah, Dumitroaia 1996; Monah *et alii* 2003; Boghian, Ignătescu 2007.

²⁰ Ștern 1906.

²¹ Material inedit, se păstrează în MNAIM Chișinău. Aduc sincere mulțumiri și pe această cale d-lui V. Bikbaev pentru informații despre această descoperire.

²² Bikbaev 1996.

²³ Tkačuk 1993.

²⁴ Markevič 1981, tab.1.

²⁵ Hadaczek 1914.

²⁶ Hvojko 1904.

²⁷ Cred ar fi binevenită aici o precizare despre reprezentările antropomorfe de pe un vas, descoperit cu ocazia săpăturilor din situl de la Vărvăreuca XV. V. Markevič (1981, fig. 34, 12) a publicat un vas cu corpul sferic, pe care se disting patru figuri feminine cu mâinile ridicate vertical, care, judecând după ilustrație, sunt răspândite uniform pe întreaga suprafață a vasului. Conform T. Movša, în total erau opt figuri (Movša 1991, 35). Vasul era datat cu faza Cucueți (Markevič 1981, tab.1). T. Tkačuk citează o comunicare a lui V. Bikbaev, care a participat la cercetarea așezării, conform căreia vasul respectiv aparținea stratului Brînzeni a sitului (Tkačuk, Mel'nik 2000, 131). Mai mult decât atât, conform unor informații furnizate cu amabilitate de același V. Bikbaev, acest recipient este prezentat, în realitate, de un singur fragment, pe care se află o singură reprezentare antropomoră (cf. Bikbaev 1994, fig. 2, 16). Ilustrația din lucrarea lui V. Markevič este doar o variantă *posibilă* de reconstrucție a întregii compoziții.

²⁸ Markevič 1981, fig. 72.

²⁹ Markevič 1981, fig.59.

Poala rochiilor reprezentărilor feminine este decorată cu franjuri, femeile sunt deseori figurate purtând un vas pe cap, iar unele figuri poartă măști. Un loc aparte este ocupat de două scene de vânătoare prezente pe ceramica de la Costești IV și Ivanetș³⁰, ce furnizează date interesante privind construcția arcului din acea perioadă.

A cincia fază de evoluție a figurilor antropomorfe pictate pe ceramica Cucuteni-Tripolje datează din etapa finală a culturii Cucuteni B3 – Tripolje C2 (fazele Pre-Gordinești și Gordinești). Acestea sunt reprezentările singulare de la Cârniceni-Holm³¹, Hancăuți³² și Chirileni³³. Vasul descoperit în această ultimă așezare corespunde fazei Pre-Gordinești. Pe unul dintre fragmentele păstrate ale acestui vas sunt pictate nouă figuri feminine, ce merg (dansează?) în rând. Această „procesiune” este însoțită de reprezentări zoomorfe. Caracteristică este o deformare a picioarele și a gâtului, acestea fiind nefiresc de lungi. Figurile sunt executate oarecum frivol, gâtul în unele cazuri nu se află pe poziția sa naturală – la mijlocul jumătății de sus a corpului – iar poziția mâinilor nu corespunde cu cea anatomică. Vasele din Hancăuți și Cârniceni aparțin fazei Gordinești a Tripolianului târziu. Reprezentarea de la Cârniceni păstrează, în linii generale, tradițiile etapei premergătoare în redarea corpului, în timp ce figura de la Hancăuți este executată într-o formă extrem de stilizată – o reprezentare antropomorfă alungită, cu mâinile drepte și puțin ridicate.

Etapele de evoluție a reprezentărilor antropomorfe pictate pe ceramica de tip Cucuteni-Tripolje propuse în prezenta lucrare au un conținut atât cronologic, cât și iconografic, marcând transformarea acestor motive de la apariția lor la răspândirea, complicarea, stilizarea, schematizarea și, în cele din urmă, la îndepărtarea de la arhetipul bitriunghiular la etapa finală a cucutenianului tardiv. Fără îndoială, această schemă va putea fi completată și prelucrată într-un mod mai detaliat pe măsura apariției unor noi date.

³⁰ Markevič 1981; Movša 1979.

³¹ Nițu, Chirica 1987.

³² Bikbaev 1990.

³³ Dergačev 2005; Bikbaev 2007.

Bibliografie

- Bikbaev, V. 1990. *Dannye k ritualu, svjazannomu s ostavleniem Kukuten'- Tripol'skih pečei*, RPGTKU, 146-152
- Bikbaev, V. 1994. *Predgordineštskie pamjatniki tipa Kirilen' v Severnoj Moldove*, în *Drevnejšie obšnosti zemledel'cev i skotovodov Severnogo Pričernomor'ja*. Tezisy dokladov konferencii, Tiraspol, 64-69.
- Bikbaev, V. 1996. *Licevye amfory kul'tury Kukuteni-Tripol'e – eneolitičeskie modeli mira*, în *Meždunarodnye otnošenija v bassejne Černogo Morja v drevnosti i srednie veka*. Tezisy dokladov konferencii. Rostov-na-Donu, 16-21.
- Bikbaev, V. 2007. *Raspisnaja amfora so scenami ritual'nyh tancev s pozdnetripol'skogo poselenija u sela Kirileni (raion Syngerej, Respublika Moldova)*, în *Sesiunea științifică a Muzeului Național de Arheologie și Istorie a Moldovei (ediția a XVII-a), 18-19 octombrie 2007*. Rezumatele comunicărilor, Chișinău, 12-13.
- Boghian, D. 2001, *Quelques considérations sur les aspects régionaux du complexe Cucuteni-Tripolye*, MemAntiq 22, 71-115.
- Boghian D., Ignătescu S. 2007, *Quelques considérations sur un vase Cucuteni B aux représentations anthropomorphes peintes, découvert à Fetești – La Schit (départ. de Suceava)*, Codrul Cosminului 13, Iași, 3-12.
- Černyš, E. 1983. *Eneolit Pravoberežnoj Ukrainy i Moldavii*, în *Eneolit SSSR*, Moscova.
- Cucoș, Șt. 1970, *Reprezentări antropomorfe în decorul pictat cucutenian de la Ghelăiești (jud. Neamț)*, MemAntiq 2, 101-114.
- Dergačev, V. 1980. *Pamjatniki pozdnego Tripol'ia*. Opyt sistematizacii, Chișinău.
- Dergačev V. (coord.) 2005, *Din patrimoniul Muzeului de Arheologie și Etnografie al Academiei de Științe a Moldovei*. Set de ilustrate, Chișinău.
- Dumitrescu, H. 1960, *Antropomorfnije izobraženja na sosudah iz Traiana, Dacia*, N.S. 4, 31-51.
- Hadaczek, Ch. 1914, *La colonie industrielle de Koszyłowce (around. t. de Zaleszczyk) de l'époque énéolithique*. Album des fouilles, Léopol.
- Hvojko, V. 1904. *Raskopki 1901g. v oblasti Tripol'skoy kul'tury*, în *Zapiski otdelenija russkoj i slavjanskoj arheologii Imperatorskogo Russkogo arheologičeskogo obšestva*, 5, 2, Sankt-Peterburg, 1-25.
- Lazarovici, C.-M. 2005, *Anthropomorphic statuettes from Cucuteni-Tripolye: some signs and symbols*, în Budja, M. (ed.) *Documenta Praehistorica XXXII*, Ljubljana, 145-154.
- Mantu, C.-M. 1998, *Cultura Cucuteni. Evoluție, cronologie, legături*, Piatra-Neamț.
- Markevič, V. 1981. *Pozdnetripol'skie plemena Severnoj Moldavii*, Chișinău.
- Monah, D. 1997, *Plastica antropomorfă a culturii Cucuteni-Tripolje*, Piatra-Neamț.
- Monah D., Dumitroaia Gh. 1996, *Un vase à silhouettes anthropomorphes peintes découvert à Poduri – „Dealul Ghindaru” (départ. de Bacău)*, în *Cucuteni aujourd'hui*, BMA 2, 39-48.
- Monah D., Dumitroaia Gh., Monah F., Preoteasa C., Munteanu R., Nicola D. 2003, *Poduri-Dealul Ghindaru. O Troie în Subcarpații Moldovei*, Piatra-Neamț.
- Movša, T.,G. 1979, *Novye dannye po ideologii Tripol'sko-Kukutenskih plemen*, în *Pervobytnaja Arheologija. Poiski i nahodki*, Kiev, 185-198.
- Movša, T. 1981, *Antropomorfnye sjužety na keramike kul'tur Tripol'sko-Kukutenskoj obšnosti*, în *Duhovnaja kul'tura drevnih obšestv na territorii Ukrainy*, Kiev, 34-47.

- Nițu, A., Chirica, V. 1987, *Deux vases cucuteniens aux caractères anthropomorphes récemment découvertes dans la dép. de Iași*, în *La civilisation de Cucuteni en contexte européen*, Iași, 287-288.
- Štern, E., R. 1906, *Doistoričeskaja grečeskaja kul'tura na juže Rossii*, în *Trudy XIII Arheologičeskogo s'ezda v Ekaterinoslave v 1905g*, 1, Moscova, 9-95.
- Tkačuk, T. 1993, *Znakova sistema Tripil'skoj kul'tury*, *ArheologijaKiev* 3, 91-100.
- Tkačuk T. 2005, *Lokal'no-hronologičeskie gruppy kul'tury Kukuteni etapov B1 i B2 v Rumynskoj Moldove*, *Stratum Plus* 2, 204-255.
- Tkačuk, T., Mel'nik Ja. 2000, *Semiotičnij analiz Trip'l'sko-Kukutenskih znakovih sistem (mal'ovannij posud)*, Ivano-Frankovsk.
- Zaharia, N. 1964, *Două vase pictate din grupul Horodiștea-Foltești descoperite în raionul Iași*, *ArhMold* 3, 439-444.
- Zbenovič, V. 1998, *Zoomorfnye motivy v rospisi keramiki kul'tury Tripolie-Kukuteni*, *ArheologijaKiev* 4, 64-78.

Stanislav Țerna,
 Institutul Patrimoniului Cultural
 al Academiei de Științe a Moldovei,
 Centrul Arheologie,
 Str. Mitropolitul Bănulescu-Bodoni, nr. 35,
 MD 2012,
 Chișinău,
 Republica Moldova.
 ternastas@mail.ru

Corpus-ul reprezentărilor antropomorfe pictate de pe ceramica culturii Cucuteni-Tripolie

	Denumirea sitului	Etapa	Bazinul fluviului	Cantitatea de reprezentări antropomorfe	Bibliografie
1	Bălteni	Cucuteni B	Prut	2	Zaharia 1964.
2	Bernașevka	Cucuteni B	Nistru	2	Tkaciuk 1993.
3	Brînzeni III	Cucuteni B	Prut	23	Markević 1981.
4	Cârnicieni-Holm	Cucuteni B	Prut	1	Nițu, Chirica 1987.
5	Chirileni III	Cucuteni B	Nistru	16	Dergacev (coord.) 2005; Bikbaev 2007.
6	Costești IV	Cucuteni B	Prut	8	Markević 1981.
7	Fetești-Schit	Cucuteni B	Siret	2	Boghian, Ignătescu 2007.
8	Ghelăiești-Nedeia	Cucuteni AB	Siret	4	Cucoș 1970.
9	Glavan	Cucuteni B	Nistru	2	inedite
10	Hancăuți	Cucuteni B	Prut	1	Bikbaev 1990.
11	Jvaneț-Lîsaia Gora	Cucuteni B	Nistru	8	Movșa 1979, 1991.
12	Jvaneț-Șovb	Cucuteni B	Nistru	2	Movșa 1991.
13	Koșilovți-Oboz	Cucuteni B	Nistru	1	Hadaczek 1914.
14	Neporotovo	Cucuteni B	Nistru	2	ETȚ, vol.2, 21, fig.1.
15	Petreni	Cucuteni B	Nistru	2	Ștern 1906.
16	Poduri	Cucuteni B	Siret	12	Monah, Dumitroaia 1996; Monah <i>et alii</i> 2003.
17	Rjisev	Cucuteni B	Nipru	2	Hvoiko 1904.
18	Sofia VIII - La Moină	Cucuteni B	Nistru	4	Bikbaev 1996.
19	Traian-Dealul Fântânilor	Cucuteni AB	Siret	4	Dumitrescu 1960.
20	Văratik	Cucuteni B	Prut	1	Markević 1981.
21	Vărvăreuca XV	Cucuteni B	Nistru	1	Markević 1981. Bikbaev 1994.

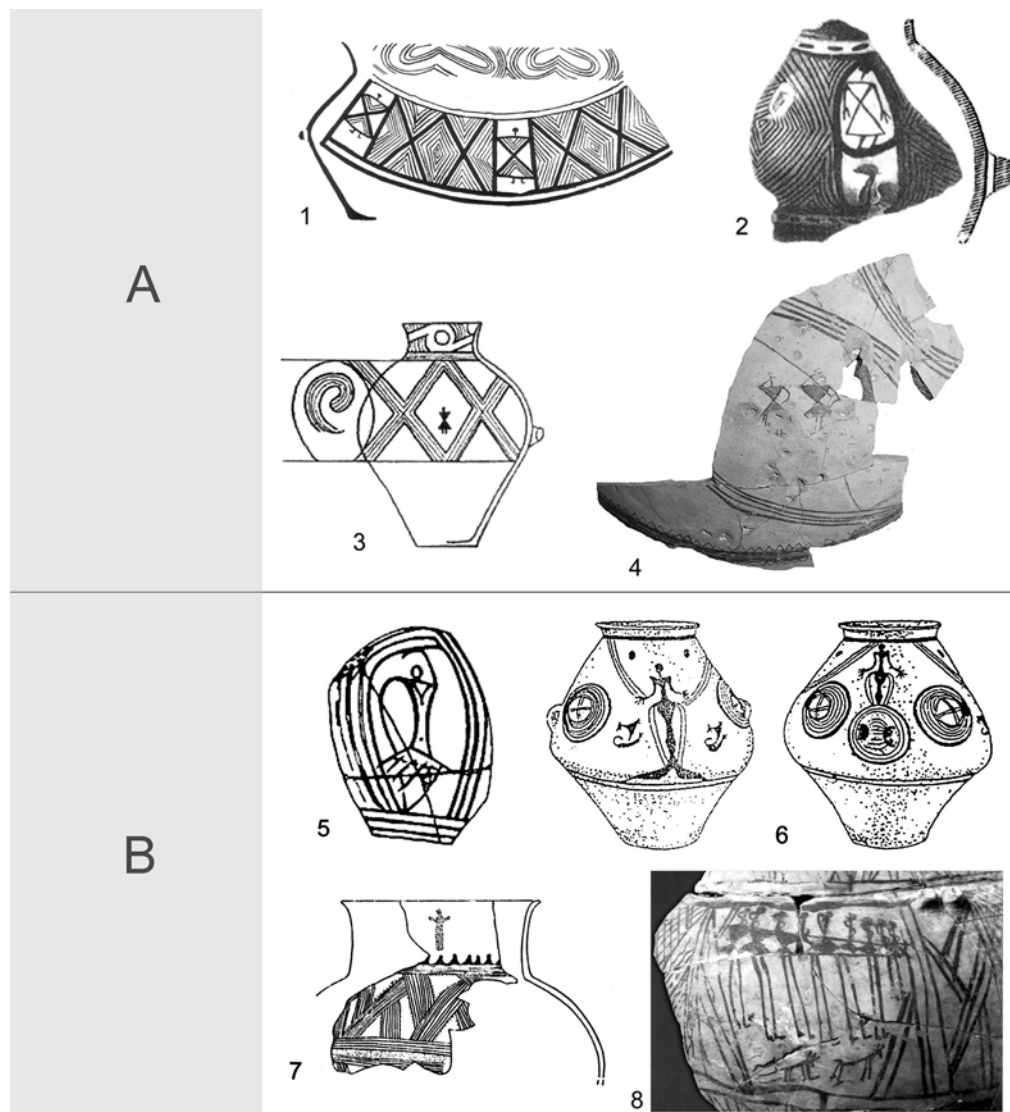

Fig. 1. Reprezentările antropomorfe pictate de pe ceramica Cucuteni-Tripolje (A – bitriunghiulare; B – ne-bitriunghiulare). 1 – Ghelăiești (după / nach Cucos 1970), 2 – Traian (după / nach Dumitrescu 1960), 3 – Poduri (după / nach Monah et alii 2003), 4 – Ivaneț (după / nach Movša 1991), 5 – Košilovcy (după / nach Hadaczek 1914), 6 – Sofia VIII (după / nach Bikbaev 1996), 7 – Hancăuți (după / nach Bikbaev 1990), 8 – Chirileni (după / nach Dergačev 2005).

Abb. 1. Gemalte anthropomorphe Darstellungen auf der Keramik der Cucuteni-Tripolie Kultur (A – dreieckige; B – nicht dreieckige Darstellungen).

- - bitriunghiulare
- - nebitriunghiulare

Fig. 2. Răspândirea figurilor antropomorfe pictate din cultura Cucuteni-Tripolje.
Abb. 2. Verteilung der gemalten anthropomorphen Darstellungen der Cucuteni-Tripolie Kultur.

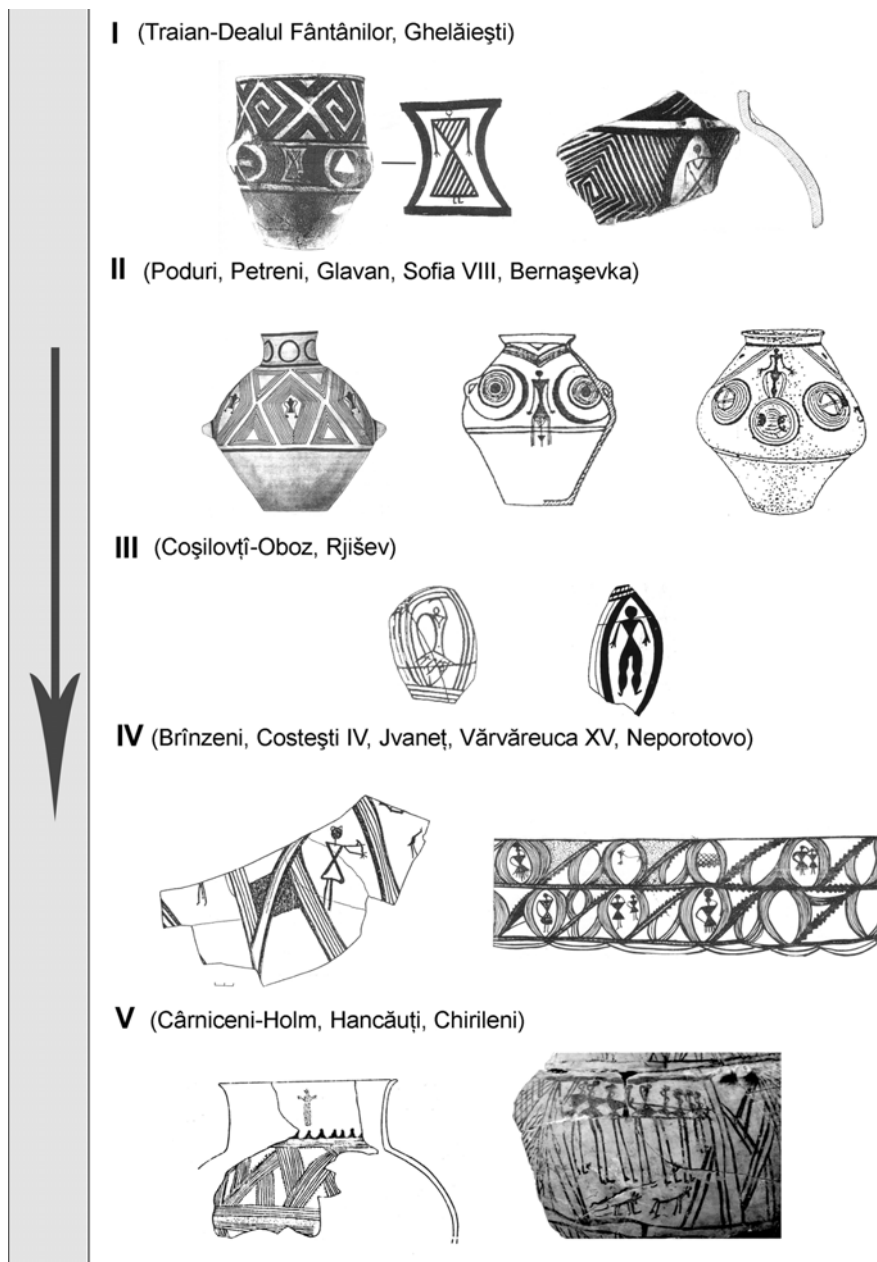

Fig. 3. Faze în evoluția decorului antropomorf pictat de pe ceramica Cucuteni-Tripolje.
 Abb. 3. Phasen I-V in der Entwicklung der gemalten anthropomorphen Darstellungen
 der Cucuteni-Tripolie-Kultur.